

'כתוב בארחות חיים בשם העיטור: 'חופה' הוא שמוסרה האב ומכניסה בבית שיש בו חידוש, כגון סדינין המצויירין שקורין קורטיני"ש. ויש עושים סוכה מזורדים או מהדס ובה מתייחדים שניהם, שקורין טאלמ"ו בלעז.

והאומר 'חופה' הוא סודר שחופין בו ראשיהם בשעת הברכה – לאו מילתא היא, מדרגסינן בסוכה 'וליחדו בחופה', ירושלמי: 'עד שיכנס לחופה' – שמע מינה מקום מיוחד כעין כילה שיושבים שניהם עם השושבינין היא 'חופה'. ובירושלמי בסוכה 'אלו הן חופות חתנים – סדינים המצויירים וכו'...' (מתוך בית יוסף אה"ע סא. וע"ע בהגר"א נה,ט).

דף כו

'הולכי דרכים ביום פטורין מן הסוכה...'. מסתבר שזה אמור רק בהליכה למסחר וכדומה, דברים שהם צורך בני אדם, אבל כשרוצה לילך לטייל לתענוג ולהנאה בעלמא למקום שאין שם סוכה – אסור. למה זה דומה, למי שיוצא לעתים מביתו וישן בחוץ להנאתו, מסתבר שבסוכות אסור לו לעשות כן, הגם שפעמים יוצא מביתו.

וגם בלאו הכי הלא נענשים על מצות עשה בעידנא דריתחא כשמבקש אופנים להיפטר מהמצוה (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ג צג. וכן דעת הגרשז"א – מובא בהליכות שלמה ט, כא; שמירת שבת כהלכתה סו הערה רכג. וצדד שם שמדריך טיולים אשר פרנסתו בכך, ייפטר, 'וצ"ע').

ואולם בשיעורי הגרי"ש אלישיב שליט"א נקט שאין חילוק בין יציאה לסחורה או לטיול.

מה שכתב באגרות משה אודות מי שלפעמים לן מחוץ לביתו, שמסתבר שאסור לעשות כן בסוכות. בשו"ת מהר"ח או"ז (קצו) אכן הקשה מדוע לא יהא מותר לנהוג כן בסוכות, וכן לענין אכילה שהרי פעמים אוכל בחצרו וגנו. ולא תירץ לבאר הדבר.

אמנם נראה לכאורה ששינה ואכילה הרגילים להיות מחוץ לבית וצורתם מוכחת עליהם, כגון בשעת נסיעה, או שינה בישבה בשעת שיעור, בזה ודאי י"ל כשם שאין אדם נמנע מכך כל השנה כך אין צריך להימנע בסוכות. [ושמא זו גם דעת המתירים יציאה לטיול, ששונה זה מלינה בחוץ להנאתו מפני שהטיול הוא דבר שגרתי שהרבה נוהגים בו מדי פעם].

'כי הא דרב חסדא ורבה בר רב הונא כי הוו עיילי בשבתא דרגלא לבי ריש גלותא הוו גנו ארקתא דסורא. אמרי, אנן שלוחי מצוה אנן ופטורין'. פירושו: לכך שכבו על שפת הנהר, כדי שימהרו לבוא בבוקר לבית המדרש לשמוע הדרשה (ריטב"א).

וכדומה כתבו התוס' (כה. ד"ה שלוחי), שמדובר בענין שאילו היו טרודים בקיום מצות סוכה, היו בטלים מהמצוה. וכעין זה כתב הראב"ה (תרלה, מובא בהג"א. וכן הובא להלכה במגן אברהם תרמ סק"ד) שכשנחים וישנים בהנאתם בלילה, יכולים למחר לעסוק טפי, והוו בכלל 'עוסקי מצוה'.

ודעת האור-זרוע (ה"ב רצט) ועוד (כן נקט בנו אחריו בשו"ת מהר"ח או"ז קפג), שאף כשאפשר לקיים שתיהן פטור הואיל ונחשב עוסק במצוה בהליכתו ובהכנתו אליה.

'שומרי גנות ופרדסים פטורין בין ביום ובין בלילה. וליעבדי סוכה התם וליתבו? אמר אביי: תשבו כעין תדורו'. פירש הרש"ש: לא חייבה תורה לישב בסוכה אלא תחת דירתו בביתו ולא תחת ישיבתו בבורגנים. והוא קרוב לפרש"י.

ע"ש. ונראה לפרש דברי רש"י, מה שכתב שטורח הוא לו להביא כלי תשמישו לשם, ולכאורה אין מובן מדוע אינו מחויב לטרוח

לקיים המצוה. וכן טעמו של רבא צריך באור, מדוע מותר לו לבטל מצות עשה משום הפסד ממון – אלא הכוונה כשם שכתב רש"י בפטור הולכי דרכים לפי שאין אדם נמנע מלצאת מביתו לדרך, כמו כן אינו נמנע מלצאת מביתו כדי לשמור, וישיבתו שם נחשבת 'מחוק' לבית שהרי אין לו שם כל כלי, ואין לחייב לקבוע לו דירה כדי להתחייב בסוכה, כשם שאין מחייבים הולכי דרכים לקבוע להם דירה [וכן פרשו הריטב"א והריב"ב, ונראה שהיא סברת הרש"ש]. ורבא סבר שאין לפטור בשל כך מפני שהוא שומר שם תמיד ומשתמש בכלים הנמצאים שם א"כ זהו ביתו הרגיל, ולא דמי להולכי דרכים (וכמו שכתב הר"ן, והובא במג"א תרמ"ס"ק יז. וע' אגרות משה או"ח ח"ה סוס"י לט), אבל משום 'פרצה קוראת לגנב' אין מחייבים אותו לדור בתוך בית כאשר הוא שומר, ועיקר הטעם משום 'תשבו כעין תדורו'.

'תשבו כעין תדורו'. לא ממשמעות הלשון דרשו כן, אדרבה לכאורה משמע להפך מכך שכתוב **תשבו** ולא 'תדורו' – אלא שאנו למדים כן מכוונת המצוה שאמרה תורה **בַּסֶּכֶת תִּשְׁבּוּ שִׁבְעַת יָמִים כְּלוֹמַר כְּמוֹ שֶׁהֵייתֶם יוֹשְׁבִים בְּבֵתֵיכֶם**. אי נמי מן הכתוב **האזרח בישראל** – שהוא מקרא מיותר ובא ללמד שלא יתחייב בסוכה אלא מי שהוא כאזרח רענן, פרט להולכי דרכים ושומרים ומצטער וכיוצא בהן (עפ"י ריטב"א כאן ולהלן כח: בשם הרמב"ן).

'חולים ומשמישהם'. טעם הפטור למשמשי החולה, מפני שהם עוסקים במצוה (כן כתב הלבוש). ויש מי שמפרש משום 'תשבו כעין תדורו'; כמו שישראל גומלי חסדים יוצאים מביתם כדי לשמש את החולה, כך יש לו לצאת מסוכתו – נמצא לפי זה טעם אחד לחולים ולמשמשיהם (עפ"י גליוני הש"ס). על חולה שאין בו סכנה בשאר מצוות עשה ובמצוות דרבנן – יש שכתבו לפטור, והרבה פוסקים חולקים [וכבר כתב כן הריטב"א במשנתנו, 'שאינן דחוי במצות משום מיחושין וחולי אלא בשאי אפשר לקיימן'], ויש מחלקים בטיב החולי ובגודל הצער. ע' חלקת יואב דיני אונס ז; אור שמח סנהדרין טו,א; דעת כהן קלו; חדושי הגר"ד בנגיס ח"א כ; שו"ת אגרות משה או"ח ח"א קעב; שו"ת שבט הלוי ח"ה ריט וח"ח עז,ב; חזון עובדיה ח"א ד. ועתוס' פסחים כח: שפשוט שאין חיוב לטומטום לקרוע כדי למול – משמע שאין חיוב לחבול בגוף כדי לקיים מצות עשה [כשם שאין חייב להוציא חומש מנכסיו]. וע' ברכת אברהם שם, וי"ל. וע"ע בהגהות רעק"א או"ח שו"ה שכו,א.

רבא שרא ליה לרבי אחא בר אדא למגנא בר ממטלתא משום סירחא דרגישתא. רבא לטעמיה דאמר רבא מצטער פטור מן הסוכה. אין מדובר שהיה ריח האדמה מאוס לכל כי אז הסוכה פסולה, אלא הוא לבדו היה מצטער בכך (ר"ן).

ומשמע שמינה בלבד נפטר אבל היה אוכל בה (וכ"כ בספר המצוות, אבל הרא"ש לא כתב כן). ומכאן הוכיח השער-הציון (תרמ, מא – דלא כנהר שלום ופרי מגדים) שלא נפסלה הסוכה מכל וכל הגם שאינה ראויה לאותו אדם לשינה משום מצטער, ומה שכתבו הפוסקים (הרא"מ, וכן הוכיחו האחרונים מדברי הרמב"ן בפ"ק) שסוכה שאינה ראויה לשינה או לאכילה ושתיה הריהי פסולה לגמרי, זהו רק כשאינה ראויה לכל אדם לאחד מהדברים הללו, אבל אם הוא לבדו מצטער בה – כשרה.

זכמה אכילת עראי? אמר רב יוסף: תרתי או תלת ביעי' שהרי שיעור סעודה הוא 'פרס' שנחלקו בו החכמים (בעירובין פג.) אם הוא שלשה ביצים או ארבעה, ואכילת עראי היא פחות מכדי סעודה דהיינו שתים או שלשה ביצים, כל אחד כפי שיטתו (ניצוצי אור).

'במוסר שינתו לאחרים. מתקיף ליה רב משרשיא: ערביך ערבא צריך'. צריך באור, מדוע נחוש שהשומר יישן וכי אסור לו לאדם לישב רגע מחוץ לסוכה [או בתפלין] שמא יירדם? ונראה מכאן ראיה

ברורה שאין שום חשש אם נרדם מאליו חוץ לסוכה, שאין איסור אלא כשהולך לישן חוץ לסוכה, הלכך כששוכב לישן וסומך על חברו ואותה סמיכות אין בה ממש, אסור משום שינת עראי (רא"מ הרביץ). ולפי סברתו אם נרדם אדם חוץ לסוכה, אין חובה להעירו (ע' הליכות שלמה ט, יז. ובבן איש חי (שנה א האוינו ח) כתב שיש להעיר את המתנמנם). ואף אולי מותר להוציא את הישן מהסוכה בשנתו. ויש מחמירים בשני אלו (ע' הליכות שלמה שם שמעיקר הדין נראה שמותר אך לא למעשה. ואולם כתב שאם יודע מלכתחילה שיוציאוהו לאחר מכן נראה שאין לו לישן שם. וע' גם אגרות משה יו"ד ח"א רל, ד שהישן אינו פטור מן המצוות ואסור לו ליכנס למצב שכשיישן יעשה איסור). ועדיין אין מובן הלא העמדת שומר מועילה בשאר מקומות, כמבואר בפוסקים לענין אכילה קודם תפילת ערבית וכד', ומדוע לא נחוש שמא השומר ישכב וישן. ולולא פרש"י היה אפשר לפרש 'ערבך ערבא צריך' – מי ישמור על השומר שישים אל לבו להבחין בין שינת עראי לקבע ושמא לא יעירונו עד שיירדם יותר, ולא דמי לשמירה דעלמא שאין צורך בהבחנה. ואולם רש"י (וכן בתשובת אור זרוע תשעב) לא פירש כן. וצ"ע.

'הישן בתפלין וראה קרי – אוחו ברצועה ואינו אוחו בקציצה' – ולא ישהם עליו עד שיטול ידי.
ומכל מקום כיון שאפשר לחלצן על ידי רצועה, אין לו התר ליגע בבתים (עפ"י בית יוסף או"ח מ).
נראה שאם מזומן לו דבר חולין שיוכל לחלצן בו, כגון בגד או נייר – יעשה כן ולא יגע ברצועות שהן תשמישי קדושה. ואפילו נגעו ידיו במקום הטינופת נראה שיסירן ע"י דבר אחר ולא ימתין עד שיטול ידיו כדלהלן.

(ע"ב) 'אם בא להחמיר על עצמו מחמיר ולית ביה משום יוהרא ומעשה נמי והביאו לו לרבן יוחנן בן זכאי...' ואולם אם רצה תלמיד חכם שלא להחמיר על עצמו בכך – גם כן רשאי, ולא הוי כמי שאינו מדקדק במצוות. וזהו שהביא התנא מעשה ברבי צדוק שאכל חוץ לסוכה (ר"ן).

*

'... וזה היה טעם דוד המלך עליו השלום שלא ישן שתין נשמי ולא ידע טעם דמותא – כי כל יגיעת דוד המלך ע"ה כל ימיו לינצל ממחשבות זרות שהיה מוקף מהם ממש מתולדתו...'
(מתוך צדקת הצדיק רמד, ע"ש בהרחבה)

*

'כשינת הסוס. וכמה שינת הסוס – שיתין נשמי.' מרומזו בתיבת 'סוס'; 'ס' ועוד ס', לא יותר מששים נשימות בבת אחת (כמדומה בשם הגר"א).

דף כז

'לילי יום טוב.' 'לילי' כמו 'ליל', ותוספת ה-יו"ד באה בשל הסמיכות (חכמת שלמה למהרש"ל. וראה בהרחבה בספר מגדים חדשים שבת קיז:).

'נאמר כאן חמשה עשר ונאמר חמשה עשר בחג המצות, מה להלן לילה הראשון חובה מכאן ואילך'

ו. יש מוכיחים מדברי רש"י שהזכיר הליכה להקביל פני רבו, שגם העוסק במצוה דרבנן נפטר ממצוה דאורייתא (ע' ערוך לגר ועוד).

ב. אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: אבל חייב בכל מצוות האמורות בתורה חוץ מתפלין שהרי נאמר בהם 'פאר'. (ממה שאמר הקב"ה ליחזקאל פארך חבוש עליך משמע שאבלים אחרים פטורים). ודוקא ביום הראשון שאז עיקר המרידות (ואחריתה כיום מר).
ואף במצות סוכה חייב האבל ואינו בכלל 'מצטער' – שחובה עליו ליישב דעתו למצוה כנ"ל [ולא זו בלבד אלא אף הנמנע מלעשות הפסח במוזיד אגב מרידותו – חייב כרת. עפ"י פסחים צב: ותוס'].
עוד בידינו אבל בתפלין – במועד קטן כא.

דף כו

- מז. א. האם חתן ושושביניו ובני חופה חייבים בתפילה בקריאת שמע ובשאר מצוות שבתורה?
ב. כותבי סת"ם ותגריהם – האם חייבים בקיום מצוות שבתורה כשעוסקים במלאכתם?
ג. האם מותר לישן בתפלין, שינת עראי או קבע?
ד. הישן בתפלין וראה קרי, או ששכח ושמש מטתו – מה יעשה?
ה. כמה יש לו לאדם לישן ביום?

א. לתנא דברייתא, חתן ושושבינים וכל בני חופה פטורים מן התפילה (שצריכה כוונה) ומן התפלין (ששכיח שם שכרות וקלות ראש. (רש"י ור"ן). ויש מפרשים משום 'עוסק במצוה'. עב"ח או"ח לה בדעת רש"י; ר"ח) וחייבים בקריאת שמע (שיכולים לכיין דעתם בפסוק ראשון). משום רבי שילא אמרו: חתן פטור (מקריאת שמע, שטרוד) וכל בני החופה חייבים. ופרש"י (עמהרש"א): תנאים אלו סוברים העוסק במצוה לא נפטר ממצוה אחרת [אבל לדעות הפוטרים, הרי אלו פטורים מכולן כל שטרודים בשמחתם, וכנ"ל לענין סוכה]. והתוס' נקטו שסוברים העוסק במצוה פטור מן המצוה (וכ"מ מר"ח).
כתב בעל המאור: להלכה אנו נוקטים כרבי יוסי הגלילי, וגם נוקטים שהחתן וכל בני חופה פטורים מתפילה ומן התפלין כל ימי המשתה, בין בבתולה בין באלמנה. והחתן עצמו הכונס את הבתולה פטור מקריאת שמע עד שלא עשה מעשה.
ובשלחן ערוך (לה,ו) פסק שחתן ושושביניו פטורים מתפלין [ודוקא במקום החופה. אחרונים]. אבל בתפילה – כתבו הפוסקים שחייבים, מפני שאין אנו מוחזקים לכיין היטב (ע' או"ח קו, א ע,ג. והרמב"ם השמיט פטור חתן ושושביניו מתפלין).
ויש אומרים שעכשיו חתן ושושביניו חייבים גם בתפלין (שו"ת הרמ"א קלב. והמג"א מפקפק בזה, ואף לענין תפילה כתב שהמיקל לסמוך על דעת רש"י לא הפסיד. ואולם כבר נתפשט המנהג כהרמ"א, שחתן ובני חופה מתפללים ומניחים תפלין בשבעת ימי המשתה. עפ"י ברכי יוסף; משנ"ב לה ס"ק כג).

ב. כותבי ספרים ותפלין ומוזות, הם ותגריהם ותגרי תגריהם, וכל העוסקים במלאכת שמים – לרבות מוכרי תכלת (– הציצית כולה קרויה כן. ריעב"ץ), פטורים מקריאת שמע ומן התפילה ומן התפלין ומכל מצוות האמורות בתורה – לקיים דברי רבי יוסי הגלילי שהיה אומר העוסק במצוה פטור מן המצוה.
א. יש אומרים שלא פטור מכל המצוות אלא אם צריכים לעשות מלאכתם בזמן המצוה, כגון

שצריכים לאלתר להמציא הסת"ם לאדם הפורש לים, אבל אם אפשר לדחות מלאכתם לאחר זמן – לא נפטרו ממצוה שזמנה עובר (עפ"י רבנו ירוחם ועוד; רמ"א או"ח לה, ח).

ויש סוברים שלא פטרום מתפלין אלא בכל היום, אבל בשעת קריאת שמע ותפילה – חייבים (עב"י ושו"ע שם). ובד"מ תמה הלא מפורש בברייתא שפטורים מק"ש. ונראה כוונת הב"י רק ביכול לקיים שתיהן ולהשיטות שפטורים אף באופן זה, ע"ש.

הרמב"ם השמיט דין זה. וצדד הב"י משום שבירושלמי מבואר שחייבים בתפלין דאורייתא, ואף להבבלי יתכן וחכמים חולקים על ריה"ג ומחייבים. ואולם המג"א כתב שאין הירושלמי חולק על הבבלי בזה אלא לכך השמיט הרמב"ם, כי כבר כלל דין זה בדין העוסק במצוה.

ב. אם עיקר כוונת התגר לפרנסתו ולא לשם מצוה, אינו נפטר מן המצוות (עפ"י מגן אברהם לה סק"ח). ונראה שאם כוונתו לשניהם בשוה – נחשב 'עוסק במצוה' (עפ"י באור הלכה שם).

ג. סופר שהיה כותב תפלין כשהיה משמר את המת וכד' – כשר, ואין לדונו כמו שאינו 'בר קשירה' באותה שעה (עפ"י הר צבי).

ג. ישן אדם שינת עראי בתפלין כשהן על ראשו, אבל לא שינת קבע (שמא יפיה (רש"י). וי"א משום הסח הדעת. עתוס' ורשב"א שבת מט; פרי יצחק ח"א ה). ובלילה – חולץ (אפילו לשינת עראי, שמא יימלך ויישן קבע). דברי רבי נתן. רבי יוסי אומר: הילדים (= הצעירים) לעולם חולצים. ופירש אביי: בנשותיהם עמהם – שמא יבואו לידי הרגל דבר.

יש מפרשים שרבי יעקב חולק וסובר מותר לישן שינת קבע בתפלין (עפ"י רא"ה וריטב"א). והתוס' מפרשים שאינו מתיר אלא שינת עראי בלילה, ואינו חושש שמא יימלך לשינת קבע כדברי רבי נתן.

לדברי רב יוסף בר' עילאי, לא התירו שינת עראי אלא במוסר שינתו לאחרים (שאומר לחברו אם ארדם העירני). ולרבב"ח אמר רבי יוחנן – במניח ראשו בין ברכיו שאין חוששים שמא יירדם. אבל לרבא אין חילוק בדבר ובכל אופן מותר.

הלכה כרבא שהוא בתרא (עפ"י הרו"ה, רא"ש ור"י ועוד. וכ"כ הנצי"ב (כאן ולהלן מב) בדעת רש"י). ויש אומרים שלהלכה אסור לישן בתפלין אפילו שינת עראי כמו שאמר רבי ינאי (בשבת מט) תפלין צריכים גוף נקי ופירש רבא שלא ישן בהם, ומשמע אפילו עראי (כן הביא הרו"ה בשם חכם מחכמי הדור. ועראב"ד, ר"ן שבת מט). והראב"ד צדד שלהלכה מותר במניח ראשו בין ברכיו [ואף רבא מודה לכך] וכ"כ הריטב"א. ופסק בשו"ע (מד): מניח סודר עליהם, ומניח ראשו בין ברכיו והוא יושב וישן.

וכמה שינת עראי – תני רמי בר יחזקאל: כדי הילוך מאה אמה.

כאשר אוהז התפלין בידיו – אסור לישן אפילו שינת עראי (שמא יפלו). ואם הניחם אצל מראשותיו (רש"י) ופרס עליהן סודר – מותר אפילו בשינת קבע.

א. אם אשתו עמו, נותנם בכלי ומניחו בין כר לכסת, או כלי בתוך כלי (עפ"י ראשונים). והרמב"ם לא חילק בדבר ובכל ענין מצריך כלי בתוך כלי. עפ"י תר"י ברכות כג).

ב. הרי"ד מפרש 'פרס עליהן סודר' – ואוחז בידו, שכיון שהם כרוכים בסודר אין חשש אם יפלו לארץ.

ע"ע בברכות כג.

ד. הישן בתפלין ורואה קרי, צריך לסלקן מראשו בעוד הקרי עליו (רש"י), כיצד הוא עושה – אוהו ברצועה ואינו אוהו בקציצה, דברי רבי יעקב.

שכח ושמש מטתו בתפלין, אינו אוהו לא ברצועה ולא בקציצה עד שיטול ידיו ויטלם, מפני שהידיים עסקניות הן.

ניסו בגמרא להוכיח שלדברי רבי יוסי בעל קרי אסור להניח תפלין, ודחו.

וכן הלכה, להתיר (בעל המאור; רמב"ם תפלין ד, יג; שו"ת מהר"ם מרוטנברג (לבוב רכג) ודחה שם תשובת גאון שאסר. ולכאורה נראה טעם הגאון משום לכלוך הקרי על גופו, שלכך מועילה רחיצת מקום טומאה; בית יוסף א"ח מ). ויש סוברים שלדעת המתיר, אפילו בשעה שרואה קרי מותר ואין צריך להסירן (כן כתב הריטב"א. וכ"כ רא"מ הורביץ בבאור דעת הרמב"ם שהשמיט הלכה זו).

ה. אמר רב: אסור לאדם לישן ביום יותר משינת הסוס (משום ביטול תורה. רש"י). וכמה שינת הסוס: ששים נשימות.

אמר אביי: שנתו של מר (= רבה) כמו של רב, ושל רב כשל רבי ושל רבי כשל דוד ושל דוד – כשינת הסוס, ששים נשימות. אביי היה ישן כשיעור כניסה מפומבדיתא לבי כובי (= שש פרסאות. רש"י). קרא עליו רב יוסף: עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתך.

למעשה כתבו הפוסקים שבעל נפש יחמיר על עצמו שלא לישן ביום יותר משינתין נשמי ברציפות, ושיעורן כשלש שעות, ויש אומרים יותר ממחצית השעה ויש אומרים יותר משלש דקות. ובעל נפש יחמיר כפי כחו. וגם זה רק לצורך הלימוד ועבודת ה'. ובמחצית השקל כתב שענין השינה ביום תלוי לפי מה שהוא אדם וכפי הצורך לעבודתו יתב' (עפ"י שלחן ערוך או"ח ד, טו משנ"ב ובאה"ל שם ובסימן רלא).

בשם האריז"ל מובא לפרש 'שתין נשמי' – שש שעות, ומדובר על שינת היממה כולה (ע' מקדש מלך ויגש דף רז; צדקת הצדיק כד. וע"ע בשפ"א).

מח. האם האישים / הפעולות דלהלן חייבים בסוכה?

א. הולכי דרכים.

ב. שומרי העיר, שומרי גנות ופרדסים.

ג. חולים ומשמשיהם.

ד. מצטער ומשמשיו.

ה. אכילת עראי.

ו. שינת עראי.

א. הולכי דרכים ביום – פטורים מן הסוכה ביום וחייבים בלילה (בהננייתם בישוב. תוס'). בלילה – פטורים בלילה וחייבים ביום. ביום ובלילה – פטורים בין ביום בין בלילה.

הולכי דרכים ביום שהגיעו בלילה למקום ישוב ללון בו, אם בושים לבקש אכנסיה אצל אחרים, יש לדון שפטורים מן הסוכה, שהרי גם בשאר ימות השנה היה מותר על השינה בתוך בית כדי שלא להטריד אחרים וכד'. וצ"ע (עפ"י הליכות שלמה ט, כ).

הולכים לדבר מצוה – פטורים מן הסוכה בין ביום בין בלילה (שטרודים ודואגים במחשבת המצוה ובתיקוניה. רש"י), כפי שנהגו רב חסדא ורבה בר רב הונא שהלכו לשבת הרגל לבית ראש הגולה וישנו בשפת הנהר.

לדעת התוס' ועוד: שלוחי מצוה פטורים אף בשעת חנייתם, באופן שאם ייטרדו בקיום מצות סוכה ייבטלו ממצוות, ויש אומרים אף כשאפשר לקיים שתיהן פטור (עפ"י או"ז ועוד). וראב"ה פירש שכשנחים וישנים בלילה להנאתם יכולים למהר לעסוק יותר, והכל בכלל עוסק במצוה.

ב. שומרי העיר ביום פטורים מן הסוכה ביום. בלילה – פטורים בלילה. ביום ובלילה – פטורים בין ביום בין בלילה. וכן שומרי גנות ופרדסים. לאביי, הטעם הוא משום תשבו – כעין תדורו. ולרבא – משום פרצה קוראת לגנב. ונפקא מינה לשומרי ערימת פירות שנמצאת לפניו, לאביי פטורים ולרבא חייבים. לדעת הרשב"א (ח"ד עה) אפילו בלילה הראשון פטורים שומרי הגנות מן הסוכה.

ג. חולה, אפילו אין בו סכנה, אפילו חש בעיניו או בראשו – פטור מן הסוכה הוא ומשמשו. בלבוש (הובא במשנ"ב תרמ"ט) משמע שאינו פטור אלא אם הוא חש גרוע יותר כשיושב בסוכה מבבית. ואולם בט"ז (סק"ח) אין נראה כן (ושמא אין מחלוקת בדבר אלא לכולי עלמא יושב היכן שנוח לו יותר להרגשתו. ע' גם ברבנו מנוח סוכה ו, ב).

ד. מצטער, כגון מן היתושים או מריח האדמה – פטור מן הסוכה (תשבו כעין תדורו, ואין אדם דר במקום שמצטער. ראשונים). אבל משמשו חייבים.

א. אין פטור אלא זה ששיבתו בסוכה גורמת לו צער, אבל אם הצער קיים חוץ לסוכה כמו בתוכה – אינו פטור (רא"מ, מובא במרדכי וברמ"א).

ב. העושה סוכה מלכתחילה במקום הראוי להצטער באכילתו או בשינה כגון שירא מגנבים ומלסטים – לא יצא ידי חובתו כלל מפני שאינה ראויה לו לכל צרכיו כדירה (כן דעת הרא"מ). וכן הוכיחו האחרונים מדברי הרמב"ן, שכל סוכה שאינה ראויה לאכילה שתיה ושינה – פסולה לגמרי. ואפילו בעת הקור שאינו ישן בה משום מצטער, צריך שהסוכה תהא ראויה לשינה (כן כתב הלבוש. וע' בזה באבני נזר או"ח תפ). ובשער הציון (תרמ"א) צדד שזה רק אם הכל מצטערים בה בשינה, אבל אם הוא לבדו מצטער בה בשינה – אין הסוכה פסולה לענין אכילה. ויש חולקים (ע' בשו"ת חכם צבי צד; שערי תשובה תרל"ט, א. וע"ע אבי עזרי סוכה ו, ב).

ג. בכלל 'מצטער' כתבו הפוסקים, כגון שכבו לו הנרות בסוכה ויש לו נר דולק בבית, וטרחה גדולה בשבילו לילך לסוכת חברו (רמ"א תרמ"ד). וכן כשאכל בסוכה וירדו גשמים והלך לביתו ופסקו הגשמים, אינו חייב לחזור לסוכה עד שיגמור סעודתו או שנתו (כדלהלן). וכן הלומד בסוכה ומוטרד ע"כ, בכלל 'מצטער' הוא ומותר ללמוד בחוץ (כדלהלן כח ובראשונים). יש אומרים שאעפ"י שאינו מצטער בעצם ישיבתו בסוכה אלא כגון שטורח הוא לו להביא בכל יום כרים וכסתות לסוכה ולהחזירן לביתו [ואין לו מקום בסוכה להניחן שם כל הזמן], בענין שאם היתה לו טירחה כזו לישן בביתו לא היה ישן בו, פטור מלישן בסוכה. (עפ"י שו"ע הגר"ז תרל"ט, ח [וכמש"כ רש"י לענין שומרי גנות]. וע"ע אבני נזר תפ, ג).

כתב רבנו שמחה: כל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא – אין מקבל שחר, והדיוטים הם (מובא בהגהות אשר"י ועוד. ואין לאסור ישיבה בסוכה בזמן שיורדים גשמים וכד' מצד מה שנהנה מהסוכה שלא במקום מצוה, ודלא כהעונג-יום-טוב (מט) שחכך בדבר. ע' קהלות יעקב ז בהרחבה). ודוקא במקום שיש צד איסור, כמו מצטער שיש בזה משום חילול יום טוב וכבוד המועד, אבל

אם אינו מצטער – רשאי להחמיר. וכל שכן באופן שמקיים המצוה אלא שאינו מחויב על פי דין לטרוח אחריה, כגון שפסקו גשמים באמצע סעודתו, או בהולך לסוכת חברו – לזה יש קיבול שכר, ולא גרע משותה מים בסוכה אעפ"י שאינו חייב (עפ"י באור הלכה תרל"ט, ז. ויש מי שכתב הטעם שנקרא הדיט משום דמחוי כיוהרא (שו"ת מהר"ם פאדוא לט), ולפי טעם זה אף בשאר פטורי סוכה הדין כן. הר צבי).

ה. אוכלים ושותים עראי חוץ לסוכה, וכמעשה ברבי צדוק שאכל חוץ לסוכה (ומכאן שאם רצה ת"ח שלא להחמיר על עצמו בכך – רשאי ואין זה כמי שאינו מדקדק במצוות. ר"ן). ואם בא להחמיר על עצמו – מחמיר ואין בו משום יוהרא (והרי זה משובח. רמב"ם סוכה ו,ו), וכמעשה שהביאו לו לרבן יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל ולרבן גמליאל שתי כותבות ודלי של מים ואמרו העלום לסוכה.

וכמה אכילת עראי – רב יוסף אמר: שתיים או שלש בליעות / ביצים (עתוס'. והריטב"א כתב: שתיים שלש פרוסות קטנות). אביי אמר: כטעימה שטועם בן בית המדרש והולך לשיעור, דהיינו בליעה אחת שהוא שיעור כביצה (עפ"י רש"י ותוס'. והרמב"ם כתב כביצה או פחות או יותר מעט. וע"ע רא"מ הורביק), אבל יותר מכן אסור.

א. במקום אחר (יומא עט) אמר רבה (ר' רבא) שאכילת פירות, אפילו הרבה – נחשבת 'אכילת עראי'.

וכן פסקו הרמב"ם (ו,ו) אור זרוע (שא) רז"ה תוס' ראבי"ה (תרלו) סמ"ק (צג) רבנו פרץ רשב"א (ח"ג רפז) מהרי"ק (קעה) ועוד. וכן פסק השלחן-ערוך (תרל"ט, ב).

ואולם הרי"ף השמיט זאת, ואפשר שלמסקנת הסוגיא אין נוקטים כן (ערמב"ן ור"ן). וכן החמיר מהר"ם מרוטנבורג באכילת פירות חוץ לסוכה (ערא"ש). ויש מקילים בפירות ומחמירים בבשר ובגבינה ובקטניות וכד' (עפ"י רבנו פרץ ורי"א). וכן נכון להחמיר – אחרונים, מובאים במשנ"ב תרל"ט סקט"ו). וכתב הרא"ש שגם אם נצריך סוכה לאלו – זה רק כשקבע עליהם, אבל האוכל דרך עראי ודאי אין צריך סוכה.

ב. תבשיל העשוי מחמשת מיני דגן; אם קובע סעודתו עליו הרי זו אכילת קבע. ואם לאו – עראי (עפ"י שו"ע תרל"ט, ב). ויש אומרים שביותר מכביצה הריהו כאכילת קבע בדומה לפת (עפ"י מגן אברהם ועוד. ומכל מקום לענין ברכת 'לישב בסוכה' דעת האחרונים שאין לברך אלא אם יקבע עליו סעודה. עפ"י משנ"ב שם סקט"ו).

ג. 'שתייט עראי' היא שתיה ששותה פעם אחת עם אכילת עראי (ר"ן).

ד. נראה לכאורה שאם נמצא סמוך לסוכתו – יש לו להכנס לתוכה אף לשתייט מים, כיון שדרך בני אדם בהמצאם סמוך לביתם אינם שותים חוצה לו אלא נכנסים הביתה (הגרשו"א, מובא בהליכות שלמה ט, ת. וע"ע שם בהערות).

ו. אין ישנים שינת עראי חוץ לסוכה. לדברי רב אשי הטעם הוא גזרה שמא יירדם [ומשמע שלרב יוסף ב"ר עילאי מותר אם מוסר שינתו לאחר, ולרבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן מותר במניח ראשו בין ברכיו]. והקשו על כך, והסיק רבא משום שאין קבע לשינה (אין אדם קובע עצמו לשינה שפעמים שאינו אלא מנמנם מעט ודיו בכך הלכך זו היא שינתו).

א. יש אומרים ששינת עראי אינה אסורה אלא מדרבנן (ע' תשב"ץ ח"א ק ד"ה וכי; שפת אמת).

ב. יש אומרים שנמננם מועט, פחות מכדי הילוך מאה אמה – מותר חוץ לסוכה (ע' פרי מגדים תרל"ט מ"ז ה; משנ"ב ושעה"צ שם). ויש מפקקים בדבר (ע' הר צבי).